

6

Luova laskentatoimi – tarkoituksellista harhaanjohtamista ja myös tilintarkastajien ongelma

Salme Näsi

Artikkelin tarkoituksena on avata meillä Suomessa suhteellisen vähän käytetyn luovan laskentatoimen käsitettä ja tuoda esille esimerkkejä luovan laskentatoimen keinoista ja motiiveista sekä yksityisen että julkisen sektorin tilinpäätöksissä. Sekä käsiteanalyysi että käytännön esimerkit perustuvat aihepiiristä julkaistuun, enimmäkseen ulkomaiseen kirjallisuuteen. Artikkelin keskeisenä johtopäätöksenä voidaan todeta, että luovan laskentatoimen käsite ei ole yksiselitteinen: yhtäältä liikutaan lainsäädännön sallimalla, sen mahdollistamien ”porsaanreikien” etsimisen alueella, toisaalta taas luova laskentatoimi nähdään tilinpäätösinformaation käyttäjien tahallisen harhaanjohtamisena ja suorastaan petollisena toimintana. Tilintarkastuksen suhteen lähtökohtana ovat hyvä tilintarkastustapa ja siihen kuuluvat eettiset periaatteet.

Johdanto

Tämän artikkelin tarkoituksena on tuoda luovan laskentatoimen (*creative accounting*) käsite suomalaiseseen laskentatoimen keskusteluun ja avata tuota käsitettä käsiteanalyysin keinoin. Koska luovaa laskentatointa esiintyy sekä yksityisellä että julkisella sektorilla, tuodaan artikkelissa esille myös esimerkkejä luovan laskentatoimen keinoista ja motiiveista molemmilla sektoreilla. Luovaan laskentatoimeen liittyy tarkoituksellista harhaanjohtamista ja epäeettisyyttä, mistä syystä se ei ole aivan ongelmaton asia myöskään tilintarkastuksen ja tilintarkastajien näkökulmasta.

Luovan laskentatoimen tutkimus edustaa tyypillisesti kriittistä tutkimustraditiota; se ei pyri ainoastaan ymmärtämään laskentatoimessa tehtyjä ratkaisuja vaan saamaan aikaan myös muutosta, muutosta parempaan, eettisempiin laskentatoimen käytäntöihin. Osittain luovaa laskentatointa voidaan

rajoittaa lainsäädännön avulla, mutta lainsäädäntö tuskin koskaan voi olla niin kattavaa ja tarkkaa, että kaikki porsaanreiät saadaan tukittua. Laskentaihmissen korkea ammattietiikka on tässäkin asiassa ratkaiseva tekijä.

Luovan laskentatoimen käsite

Otsikossa on suomalaisessa laskentatoimen kirjallisuudessa ja keskustelussa melko vähän käytetty termi ja käsitelty asia: *'luova laskentatoimi'*. Google Scholar tuottaa tällä hakusanalla lähes tyhjän tuloksen. Englanninkielisellä hakusanalla *'creative accounting'* sen sijaan löytyy eritasoisia kirjoituksia todella runsaasti. Lisäksi tällä sanaparilla on useita englanninkielisiä synonyymejä tai ainakin lähes samassa merkityksessä käytettyjä käsitteitä. Näitä ovat mm. seuraavat: *'earnings management'*, *'income smoothing'*, *'financial engineering'*, *'cosmetic accounting'*, *'window dressing'*, *'account manipulation'*, *'managing reported financial information'* ja *'off-balance sheet financing'*. (Ks. Diana & Madalina 2007; Balaciu, Bogdan & Vladu 2009.)

'Creative accounting' esiintyi englanninkielisessä laskentatoimen kirjallisuudessa jo 1950-luvulla (ks. esim. Park 1958; Bows 1959); tuolloin kuitenkin laskentatoimen ammatilaisiin liitettynä positiivisena piirteenä. Ammattitaitoinen, dynaaminen ja luova laskentaihminen oli johdon tärkeä tuki. Kustannuksia ja rahan käyttöä analysoimalla luova laskentaihminen keksi keinoja, joilla yrityksen investoinneille saatiin paras mahdollinen tuotto ja tilinpäätökseen mahdollisimman hyvä tulos (ks. esim. Park 1958, 444; Bows 1959, 51; Carey 1956). Luovuus ja luova ovat yleiskielessä positiivisia sanoja, mutta laskentatoimeen yhdistettynä sanalla 'luova' on tänä päivänä negatiivinen sivumerkitys.

Luova laskentatoimi voidaan ymmärtää eräänlaiseksi yläkäsitteeksi, jonka alle mahtuu erilaisia tapoja muokata kirjanpitoa ja tilinpäätösinformaatiota informaation laatijan ja esittäjän haluamaan suuntaan. Kysymys on sellaisista toimista, joilla yrityksen johto – laskentaihmissen myötävaikutuksella – tietoisesti muokkaa yrityksen tuloksesta ja taloudellisesta asemasta annettavaa kuvaa palvellakseen yrityksen intressejä ja lisätäkseen usein myös omaa henkilökohtaista hyötyään. Kysymys on tilinpäätöksen laatijan omien pyrkimysten

edistämisestä ja samalla informaation saajien usein tahallista harhauttamisesta.

Vaikka meillä ei tuota luovan laskentatoimen käsitettä ole juurikaan viljelty, siihen kuuluvia asioita on käsitelty suomenkielissäkin teksteissä mm. seuraavin termein: *kirjanpidon ja tuloksen manipulointi*, *tuloksen tasoittaminen* ja *kosmeettinen laskentatoimi*. Suomalaisten tekemässä englanninkielisessä tutkimuksessa näyttää enimmäkseen käytetyn – amerikkalaista esimerkkiä seuraten – termiä *'earnings management'* (esim. Kasanen, Kinnunen & Niskanen 1996; Sundgren 2007; Niskanen, Karjalainen, Niskanen & Karjalainen 2011. Ks. kuitenkin myös Vinnari & Näsi 2008; Näsi & Leppänen 2015). Tuloksen manipulointia ja tuloksen järjestelyä on tarkasteltu meillä useissa laskentatoimen ja rahoituksen pro gradu -tutkielmissa mutta myös julkaistuissa artikkeleissa (ks. esim. Spohr 2004a; 2004b; 2005). Tuloksen manipuloinnilla pyritään yltämään esimerkiksi analyytikoiden ennusteiden ja johdon omien kannustimien tasolle.

Laskentaihmissien ammattitaito luovan laskentatoimen tukena

Laskentatoimen tehtävänä on vähentää epävarmuutta tuottamalla informaatiota valvonnan ja päätöksenteon tueksi sekä tilivelvollisuuden toteuttamiseksi. Näissä tehtävissä laskentatoimen informaatio toimii erilaisia intressejä omaavien osapuolten – ihmisten ja ihmisryhmien – välisenä talouden kielenä. Useita tarkoituksia palvelevan laskentatoimen informaation on täytettävä tietyt laatukriteerit, joista tärkein – relevanttiuden ohella – on luotettavuus (ks. Vehmanen 2009). Laskentaihmissien osaamista ja ammattitaitoa tarvitaan – mutta kenen hyväksi ja millä ehdoin niitä käytetään?

Laskentatoimen avulla toteutettava tilivelvollisuus käsittää (Ijiriin 1975; 1983 viitaten) kolme osapuolta: tilivelvollinen yritys tai muu organisaatio (*accountor*); tiedonsaantiin oikeutettu päämies, yksilö tai ryhmä (*accountee*) ja laskentatoimen ammattilainen (*accountant*). Jälkimmäisiä edustavat paitsi talousjohtajat ja kirjanpitäjät, jotka toimivat tilivelvollisen työnantajansa lukuun, myös riippumattomat tilintarkastajat, joiden toiminnan tulisi palvella tilinpäätösinformaation saantiin oikeutettujen eri sidosryhmien tiedontarpei-

ta. Bourmistrov (2001) jakaa laskentatoimen käytännöt (lähteeseen Monsen & Olsen 1996 viitaten) vaadittuihin, suositeltaviin ja havaittuihin käytäntöihin (required, recommended and observed practices) ja kuvaa länsimaisen laskentatoimen perinnettä neljän A:n (Accountee, Accountor, Accountant, Auditor) mallilla. Talousjohdon ja tilintarkastajien erillään pitämisellä halutaan korostaa riippumattoman tilintarkastajan asemaa osapuolena, jonka tehtävänä on varmistaa, että talousjohdon tekemät ratkaisut ovat vaaditun käytännön eli voimassa olevan lainsäädännön mukaisia.

Todellisuudessa havaitut laskentatoimen käytännöt voivat poiketa mahdollisista suosituksista mutta myös lainsäädännön tarkoittamista ratkaisuista. Kirjallisuudessa laskentatoimen joustot on luokiteltu ja asetettu jatkumolle, jonka toisessa ääripäässä lainsäädännöllä on eliminoitu kaikki valinnat eikä joustoja ole. Toista ääripäätä edustavat lainsäädännön vastaiset eli petolliset tai rikolliset ratkaisut. Näiden ääripäiden väliin jää kaksi lainsäädännön puitteissa tapahtuvaa vaihtoehtoa: tilinpäätösinformaation *käyttäjien intressejä* palvelevien oikeiden ja riittävien tietojen tuottaminen ja tilinpäätöksen *laattijan omia intressejä* palvelevien luovien ratkaisujen etsiminen lainsäädännön porsaanreikiä hyödyntäen. (Ks. Jones 2011.) Tämä luokitus lähtee siitä, että luova laskentatoimi tapahtuu lainsäädännön puitteissa eikä siten ole laitonta tai rikollista toimintaa. Luovan laskentatoimen keinoin laadittu tilinpäätös voi siis olla kirjanpito- ja yhteisölainsäädännön mukainen, muttei silti vastaa ”täyttä totuutta” eikä anna informaation käyttäjille oikeaa ja riittävää kuvaa kohdeyksikön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Luovan laskentatoimen käyttö edellyttää lainsäädännön ja sen porsaanreikien hallintaa, ja näissä juuri talousjohdolla ja muilla laskentatoimen ammattilaisilla on paras osaaminen.

Joissakin kirjallisuuslähteissä luovan laskentatoimen ratkaisut nähdään valheellisiksi ja sen myötä luova laskentatoimi vähintäänkin epärehelliseksi ja epäeettiseksi toiminnaksi. Englanninkielisessä kirjallisuudessa luovaan laskentatoimeen liitetäänkin manipuloinnin ”*manipulation*” ohella sanat ”*fiddling*” (huijaus), ”*deception*” (petos), ”*misrepresentation*” (hämäys), ”*con trick*” (temppe) and ”*sleight of hands*” (silmänkääntötemppe). Kaikki edellä sanotut sanat viittaavat petolliseen (*deceitful*) ja epäeettiseen toimintaan

(Amat, Blake & Dowds 1999) ja tuovat myös laskentatoimen ammattilaisten toiminnan luovan laskentatoimen osalta uuteen valoon. Myös tilintarkastajien asema tässä katsannossa on ongelmallinen. Kysymys liittyy myös tilintarkastajien konsultointitehtäviin ja rooliin taloudenpitoon liittyvien ratkaisujen neuvonantajina. Tilintarkastusvelvolliset yhteisöt (*accountors*) ovat tilintarkastajien asiakkaita ja palkkiolaskun maksajia. Tilintarkastajien ammattitaitoa – lainsäädännön mahdollistamien porsaanreikien tuntemusta – voidaan käyttää palvelemaan tilivelvollisen yhteisön ja sen toimivan johdon (hallitus, toimitusjohtaja, johtoryhmä) omaa etua ja päätyä tekemään sellaisia kirjanpidollisia ratkaisuja, jotka pikemminkin johtavat harhaan kuin esittävät oikeita ja riittäviä tietoja tilivelvollisen taloudellista tilasta ja tuloksesta.

Archer (1996) on tutkinut luovan laskentatoimen ratkaisuja ja niiden perusteluja valehtelun etiikan viitekehyksessä ja johtopäätöksensä todennut suurin piirtein siten, että kaikissa olosuhteissa rehellinen kommunikaatio olisi palvellut tavoiteltuja tarkoituksia vähintään yhtä hyvin kuin valehteluun perustuvat luovat ratkaisut (mt. 55). Meillä Suomessa Aila Virtanen on tutkinut laskentatoimintaa ja moraalialia. Artikkelinsa (2002) lopuksi hän kirjoittaa mm. näin:

”Laskentatoimessa lakien noudattaminen on moraalin lähtötaso. Lakien noudattamista ei voi kyseenalaistaa siinäkään tapauksessa, että lait eivät olisi tasavertaisia ja oikeudenmukaisia tai yrityksen kannalta hyviä. Lakien lisäksi on huomioitava sidosryhmät ja sidosryhmien odotukset. ... Laskentatoimi on käytännön työtä. Hyvä kirjanpito tapa ja hyvä tilintarkastustapa muuntuvat säännöksistä tavoiksi tekemisen kautta ja edellyttävät oman järjen ja moraalin käyttöä. Laskentatoimen päätöstilanteissa on samanaikaisesti huomioitava lainsäädäntö, omistajien tuottovaatimukset, yhteiskunnan valvonta ja monia muita seikkoja. Näissä tilanteissa vaaditaan yksilötason järkeä ja moraalialia, jota käyttäen täydennetään lainsäädännön puutteita ja heikkouksia sekä tasapainotetaan sidosryhmien ja yhteiskunnan vaatimuksia.”
(Virtanen 2002.)

Laskentatoimella ja moraalilla on siis yhteys. Lainsäädännön noudattaminen on lähtötaso, jonka päälle järjen ja moraalialin käytön kautta rakentuvat eri si-

dosryhmien ja yhteiskunnan tarpeet huomioon ottavat ratkaisut. Tähän ajateluun eivät petolliset ja harhauttavat ratkaisut sovellu.

Luovaa laskentatointia esiintyy sekä yrityksissä että julkisella sektorilla

Tuloksen manipulointi yhdistetään usein pörssiyrityksiin, joissa tilinpäätösinformaatiolla ja osavuosituloksilla on vaikutus yhtiön osakkeiden kurssiin ja yhtiön arvoon. Näissä yrityksissä myös johdon palkitseminen perustuu yleensä taloudelliseen tulokseen ja yrityksen arvon kehitykseen. Edelleen johdon palkitseminen on usein sitä suuruusluokkaa, että se panee johdon tekemään lähes mitä vain sen toteutumiseksi. Yleensä kysymys on todellisuutta paremman tuloksen ja manipuloitujen taseiden esittämisestä. Verotuksesta johtuva tuloksen manipulointi taas johtaa pyrkimykseen pienentää tulosta. Pysyvien vastaavien arvostus ja arvonkorotukset sekä käyttöomaisuuden myynti- ja takaisinvuokraustoiminnot ovat perinteisiä luovan laskentatoimen manipulointikeinoja. Myös käyttöomaisuuden poistosuunnitelmia voidaan pyrkiä muuttamaan tavoitetuloksen saavuttamiseksi. Ulkopuolisten toimijoiden kanssa tai konsernin sisällä tehdyt liiketoimet ja niiden ajoitus sekä sopimukset ja rahoitusoperaatiot tarjoavat myös keinoja vaikuttaa eri laskentayksiköiden tuloksiin ja taseisiin. Kansainvälisten laskentatoimen standardien (IFRS) käyttöönotto mitä ilmeisemmin kaventaa varallisuuden arvostukseen perustuvia luovan laskentatoimen keinoja, mutta Griffithsiä (1986, 97) lainaten voitaneen edelleenkin todeta, että ”Fixed assets are pliable, flexible and mobile. Everything then except fixed.”

Amat ym. (1998) ovat luokitelleet luovan laskentatoimen menetelmät neljään luokkaan, joista toiset ovat hyväksyttävämpiä kuin toiset. Ensinnäkin lainsäädäntö voi käsittää vaihtoehtoisia ratkaisuja, joista tilinpäätöksen laatija voi valita yritykselle parhaan vaihtoehdon. Toiseen tilinpäätökseen liittyy aina harkintaa (esimerkkinä käyttöomaisuuden pitoaikojen määrittäminen). Manipulointiin viittaa erityisesti se, jos esimerkiksi pitoaikoja ja poistoja koskevat päätökset eivät ole pysyviä eikä niitä noudateta johdonmukaisesti. Lisäksi yritys voi manipuloida tilinpäätöstä vaikuttamalla liiketapahtumien ja niitä koskevien kirjausten ajankohtiin ja viime kädessä ryhtymällä keinotekoiisiin

tilinpäätöstä manipuloiviin liiketoimiin (esim. käyttöomaisuuden myyntiin ja takaisin vuokraukseen).

Usein luovan laskentatoimen keskeisenä motiivina ovat eri sidosryhmien (johdon, osakkeenomistajien, työntekijöiden, verottajan jne.) väliset intressiristiriidat. Pörssiyritykset voivat harjoittaa tuloksen tasausta (*income smoothing*) mahdollisimman tasaisen kasvutrendin tai ennusteen mukaisen tuloksen osoittamiseksi. Tilinpäätöksen tulosta voidaan yrittää parantaa huomion siirtämiseksi pois jostakin epäedullisesta seikasta, kuten esimerkiksi yrityksen markkinaosuuden laskusta. Osakkeen hinnan nousuun tai säilyttämiseen voidaan pyrkiä esimerkiksi lainojen määrään ja tulokseen vaikuttamalla. Tulokseen sidotut sopimukset, johdon palkkiojärjestelmät sekä verotus ovat myös yleisiä luovan laskentatoimen motiiveja.

Luova laskentatoimi ei suinkaan rajoitu vain pörssiyrityksiin ja yrityssectorille. Useissa maissa on viimeisten parinkymmenen vuoden aikana ryhdytty soveltamaan julkisen sektorin laskentatoimessa suoriteperusteista liikelaskentamallia (*accrual accounting model*). Liikelaskentamallin käyttöönotolle asetettiin esimerkiksi meillä Suomessa suuria odotuksia. Oletettiin, että liikekirjanpidon ja tuloslaskelman ja taseen käsittävän tilinpäätösinformaation avulla saataisiin relevantimpaa ja luotettavampaa informaatiota mm. talouden tasapainottamiseksi kuin aiemmin käytössä olleen kameraalisen kirjanpidon avulla. Julkisella sektorilla lainsäädäntö sekä esimerkiksi EU:n asettamat talouden tasapainottamis- ja velkakriteerit ovat kuitenkin johtaneet siihen, että erilaisia luovan laskentatoimen keinoja on otettu käyttöön kriteerien toteutumiseksi (ks. esim. von Hagen & Wolff 2006; Benito, Montesino & Bastida 2008; Vinnari & Näsi 2008; Näsi & Leppänen 2015). Voidaankin kysyä, johtavatko julkisen talouden tasapainovaatimukset todella talouden sopeuttamiseen vaiko vain luovan laskentatoimen keinojen käyttöön näennäisen tasapainon osoittamiseksi? Milesi-Ferretin (2003) vastaus edellä olevaan kysymykseen on, että talouden vaateet voivat johtaa paitsi huonojen myös todella iljettävien luovan laskentatoimen ratkaisujen käyttöön.

Hyvä esimerkki meillä Suomessa on kuntatalous, jonka tulee kuntalain (110 §) säädösten pohjalta olla tasapainossa neljän vuoden tarkasteluperspektiivillä. Kunnista löytyy lukematon määrä erilaisia luovia ratkaisuja talouden

tasapainottamiseksi. Näitä ovat mm. kaupungin vesilaitoksen myynti kaupungin energiayhtiölle käypään markkinahintaan ja täysin kaupungin myöntämällä lainalla. Tällä vesilaitoskaupalla kyseinen kaupunki – sen peruskunta – sai tuloslaskelmaansa noin 113 miljoonan euron satunnaisen myyntivoiton. Kun kaupan toteutumisen aikaan 2000-luvulla kunnan talouden lakisääteistä tasapainoa tarkasteltiin peruskunnan tasolla, tällä ”kaupalla” kunnan talous voitiin tasapainottaa usean vuoden tarkasteluajanjaksolla. Konsernilaskennassa sisäisen kaupan aiheuttamat liiketoimet eliminoidaan, joten tällä tasolla tarkastellen kaupalla ei ollut mitään todellista tulos- ja talouden tasapainovaikutusta. Kuntalaiset tosin saivat tämän kaupan seurauksena täysin velkarahalla rahoitetun vesilaitoksen ja ryhtyivät vesimaksuisaan maksamaan lainalle asetettua melko korkeaa korkoa ja myöhemmin myös lainan lyhennyksiä. Edellä kuvatun kaltaisten konsernin sisäisten keinoitekoisten talouden tasapainottoimien tukkimiseksi kunnan talouden tasapainoa on nyttemmin alettukin arvioimaan konsernitilinpäätöksen pohjalta.

Infrastruktuuripalvelujen, kuten sähkön, veden, kaukolämmön jne. hinnoitteluun liittyy ”piilotettua verotusta”. Lainsäädäntö saattaa asettaa rajoja kunnallisten liikelaitosten alimman rivin tuloksen korkeudelle. Ongelma on ratkaistu sillä, että suurin osa tuloksesta on ’kätkeyty’ tämän ns. bottom-line rivin yläpuolelle riville ’peruspääoman korko’, jonka laskentaperusteet (peruspääoman määrä ja korkoprosentti) peruskunta on voinut määrittää omista intresseistään lähtien. Ongelmalliseksi ja harhaanjohtavaksi tämän erän tulokinnan tekee se, että kunnan luottamushenkilöiden laskentatoimen asiantuntemus ei välttämättä riitä ymmärtämään tämän korkoerän todellista luonnetta. Kirjoittajan kotikunnassa vesiliikelaitoksen peruspääomalle (runsaat 70 miljoonaa euroa) maksettu korko vuonna 2015 oli 10,5 miljoonaa euroa eli 16,5 %. Tuo erä näkyy liikelaitoksen tuloslaskelmassa rivinä ”korvaus peruspääomasta”, mikä onkin korkoa osuvampi nimike tuolle kunnan ”sijoittaman” pääoman tuottovaatimukselle. Vesilaitoksen liikevaihdosta (n. 55 miljoonaa euroa) tuo korvaus vei 18,8 %.

Yksityisen ja julkisen sektorin kumppanuus (Public Private Partnership) mm. moottoriteiden rakentamisessa yksityisellä rahoituksella vain siirtää julkisen sektorin menoja tuonnemmaksi tulevaisuuteen. Benito ym. (2008)

mukaan on väärin kutsua näitä hankkeita 'yksityisiksi', koska kysymys viime kädessä kuitenkin on julkisilla verorahoilla katettavista investointihankkeista. Nämä yksityiset tilapäiset rahoitusratkaisut voidaan nekin nähdä luovan laskentatoimen keinovalikoimaan kuuluviksi. Kiinteän omaisuuden myynti ja saadun rahan käyttö kunnan juokseviin menoihin tasapainottaa kunnan taloutta pitkällä aikavälillä yhtä paljon kuin se, että minä myisin asuntoni ja käyttäisin rahat juokseviin elinkustannuksiini, tasapainottaisi minun kotitalouttani.

Tilintarkastajan rooli

Mikä sitten on tilintarkastajien rooli näiden porsaanreikien etsinnässä? Tilintarkastuslainsäädännössä konsultointi ja lakisääteinen tarkastus on erotettu toisistaan eri palvelujen tarjoajille. Erityisesti pk-yrityksissä päätöksentekijöiden tilintarkastuksesta kokemaa hyötyä perustuu kuitenkin – ulkopuolisen luottamuksen ja sisäisen luottamuksen lisäämisen ohella – tilintarkastuksen myötä lisääntyneen tiedon ja tietämyksen eli tilintarkastajien mukanaan tuoman asiantuntemuksen kautta (ks. esim. Ahjos 2010; Aakala 2006).

Tilintarkastuksen tulee palvella sekä tilivelvollista (accountor) että tiedon saantiin oikeutettuja sidosryhmiä (accountee). Niin kauan kun toimitaan selvästi lakien ja säädösten mukaisesti, tilintarkastajakin on turvassa. Mutta sitten kun mennään kaltevalle alueelle, haetaan säädösten antamia porsaanreikiä, joilla tilivelvollinen ja sen edustajat saavuttavat jotakin omaa etua, voi tilintarkastajakin joutua pulaan tai ainakin hänen moraalisensa joutuu venymään hyväksyttävän rajan yli. Viime kädessähän tilintarkastajan päämichiä ovat oikean ja riittävän tiedon saantiin oikeutetut yksilöt ja sidosryhmät, omistajat, investoijat, verottajat, veronmaksajat jne. Ei ole eettisesti hyväksyttävää, että tilintarkastaja hakee lainsäädännöstä porsaanreikiä ja antaa neuvoja esimerkiksi aggressiiviseen verosuunnitteluun yhteiskunnan ja muiden sidosryhmien kustannuksella.

Tilintarkastajan tulee suorittaa tilintarkastus hyvän tilintarkastustavan mukaisesti ja sen perusteella antaa lausunto tilinpäätöksestä ja toimintakertomuksesta. Hyvä tilintarkastustapa edellyttää ammattieettisten periaatteiden

noudattamista. Tilintarkastuslain ammattieettisiä periaatteita koskevan pykälän (TTL 1141/2015 4:1 §) mukaan ”tilintarkastajan on suoritettava laissa tarkoitettut tehtävät ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen”. Jos tilintarkastaja antaa tekemästään tarkastuksesta vakiomuotoisen lausunnon ja esittää, että tilinpäätös ja toimintakertomus antavat Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimista koskevien säännösten ja määräysten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta tietäen, että tilinpäätös sisältää manipulointia – mahdollisesti vielä tilintarkastajan omaan neuvonantoon perustuen – tilintarkastaja väijäämättä rikkoo hyvää tilintarkastustapaa.

Verorahoitteisella sektorilla tilinpäätöksen manipulointi erilaisin kirjanpidoillisin kikkakonstein ja päätöksentekijöiden harhaanjohtaminen – mahdollisesti heidän laskentatoimen osaamattomuuttaan hyväksikäyttäen – on vieläkin tuomittavampaa epäeettistä toimintaa. Verovarojen käytön tulisi olla läpinäkyvää ja siitä annetun informaation yksiselitteisen ymmärrettävää. Julkisen sektorin laskentatoimeen ei pitäisi kuulua veronmaksajien ja heidän vaaleilla valittujen luottamushenkilöidensä harhaanjohtaminen.

Lopuksi

Moni uskoo laskentatoimen tuottamiin numeroihin kuin ”pässi sarviinsa”. Aina 1950-luvulle saakka laskenta-ajattelu perustuikin vahvasti ”ehdottoimien totuuksien” esittämiseen. Tämän jälkeen on kuitenkin ymmärretty, että nuo ”totuudet ovat tilannesidonnaisia” ja laskelmat ”laatijoidensa tuottamia konstruktioita”. Luova laskentatoimi perustuu lähtökohtaisesti oman edun tavoitteluun ja tiedon käyttäjien harhaanjohtamiseen. Mikä sitten avuksi luovan laskentatoimen eliminoimiseksi? Laskenta-ammattilaisten (tulevien talousjohtajien ja tilintarkastajien) koulutukseen tulisi aina liittää myös vahva eettinen ja yhteiskunnallinen näkökulma – ei vain voimassa olevan lainsäädännön, laskentatoimen ja tilintarkastuksen standardien ja laskentatoimen tekniikoiden pänttäys.

Lähteet

- Aakala, H. 2006. Tilintarkastuksen arvo pienyritykselle – Yritysjohdon näkökulma. Tampereen yliopisto, taloustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Ahjos, H. 2010. *Tilintarkastuksen hyöty pk-yritykselle yrityksen päätöksentekijän näkökulmasta*. Lisensiaatintutkimus. Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Amat, O., Blake, J. & Dowds, J. 1999. The Ethics of Creative Accounting. Teoksessa Blake, J. & Gowthorpe, C. (toim.) *Ethical Issues in Accounting*. Londres: Routledge, 24–40.
- Amat, O. & Gowthorpe, C. 2004. Creative Accounting: Nature, Incidence and Ethical Issues. *UPF Working Paper* No. 749.
- Archer, S. 1996. The Ethics of Creative Accounting. *Science and Engineering Ethics* 2(1), 55–70.
- Balaciu, D., Bogdan, V. & Vladu, A.B. 2009. A Brief Review of Creative Accounting Literature and Its Consequencwa in Practice. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomic* 11(1).
- Bourmistrov, A. 2001. *Accounting in Transition: A Study of Russian Local Government Accounting*. Doctoral Thesis, Bergen, Norway, Spring 2001.
- Bows, A. J., Jr. 1959. Creative Accounting Pays its Way. *Journal of Accountancy*, December 1959.
- Carey, J.I. 1956. How Can the Profession Plan for the Future? *The Journal of Accountancy*, May 1956, 57.
- Diana, B. & Madalina, P.C. 2007. "Is Creative Accounting a Form of Manipulation?". *Economic Science Series* 940.
- Ijiri, Y. 1975. *The Theory of Accounting Measurement*. American Accounting Association.
- Ijiri, Y. 1983. On the accountability-based conceptual framework of accounting. *Journal of Accounting and Public Policy*, Volume 2, Issue 2, Summer, 75–81.
- Jones, M. (Editor) 2011. *Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals*. Wiley.
- Kasanen, E., Kinnunen, J. & Niskanen, J. 1996. Dividend-based earnings management: Empirical evidence from Finland. *Journal of Accounting and Economics*, Volume 22, Issues 1–3, August–December, 283–312.
- Monsen, N. & Olsen, O. 1996 Silent Accounting Harmonization: Towards the Presentation of Cash Flow Models in the Local Government and Business Fields in Norway. *Scandinavian Journal of Management*, Vol. 12, No 4, 411–423.
- Niskanen, J., Karjalainen, J., Niskanen, M. & Karjalainen, J. 2011. Auditor gender and corporate earnings management behavior in private Finnish firms. *Managerial Auditing Journal* Vol. 26 Iss: 9, 778–793.
- Näsi, S. & Leppänen, P. 2015. Creative use of cross-entity transactions to balance local government economies in accrual budgeting and accounting in Finland. Paper presented at the 15th Biennial CIGAR Conference, Malta, June 4–5, 2015.

- Park, C. 1958. Thought Processes in Creative Accounting. *The Accounting Review* Vol. 33, No. 3, 441–444.
- Spohr J. 2004a. Earnings management and IPOS – Evidence from Finland. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 2, 157–172.
- Spohr J. 2004b. Tuloksen manipulointi suomalaisissa pörssilistautujissa. *Tilintarkastus-Revision* 5, 59–63.
- Sphor J. 2005. *Essays on earnings management*. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Sundgren, S. 2007. Earnings Management in Public and Private Companies: Evidence from Finland. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja* 1, 35–63.
- Tilintarkastuslaki (TTL 1141/2015) annettu Helsingissä 18 päivänä syyskuuta 2015.
- Vehmanen, P. 2009. The Qualitative Characteristics of Information Included in General Purpose Financial Reports by Public Sector Entities. Teoksessa Heiskanen, Kihn & Näsi (toim.) *Näkökulmia laskentatoimeen ja tilintarkastukseen*. Tampere University Press.
- Vinnari, E. & Näsi, S. 2008. Creative Accrual Accounting in the Public Sector: 'Milking' Water Utilities to Balance Municipal Budgets and Accounts. *Financial Accountability & Management* 24(2), May, 97–116.
- Virtanen, A. 2002. Laskentatoimi ja moraali – Onko niillä jotain yhteyttä keskenään? *EJBO – Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies* Vol. 7 (1). Retrieved from <http://ejbo.jyu.fi>.